

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

²ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП», м. Рівне

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

У статті визначено, що після повернення до цивільного життя ветеранів та учасників бойових дій чекає період адаптації до нових особливостей життя, умов соціальної взаємодії, формування особистісних навичок вирішення нових завдань. Підкреслено, що процес соціальної адаптації ветеранів та учасників бойових дій – це повний комплекс медичних, фізичних, психологічних, соціально-педагогічних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, психоемоційного стану та працездатності. Визначено, що для ефективної соціалізації та адаптації ветеранів в Україні необхідно створити мережу ветеранських центрів у містах, де вони зможуть отримати комплексну підтримку. Ці центри можуть стати центрами для громадських організацій, які працюють на підтримку ветеранів і використовують передові методи фізичної реабілітації для поранених, а також надають додаткові навички для побудови цивільної кар'єри.

Ключові слова: адаптація; соціалізація; ветерани; реформування; військові конфлікти; охорона здоров'я.

Постановка проблеми. Сучасний стан суспільства, який характеризується економічною кризою та соціальною нестабільністю, формує середовище, яке може бути так само травмуючим для психіки тих, хто повертається з війни, як і самі бойові дії. Людина, що пережила екстремальну ситуацію з загрозою для життя, стикається зі значними викликами у відчутті своєї важливості та розумінні у суспільстві. Отже, ключовим аспектом відновлення після війни в Україні є подальший аналіз зміни ставлення громадян до ветеранів, вивчення їх потреб і розробка механізмів та інструментів адаптації та соціалізації учасників російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські науковці активно досліджують проблематику соціальної інтеграції та адаптації ветеранів і учасників бойових дій, розглядаючи її з різних боків.

Велика увага зосереджена на психологічних аспектах адаптації, що висвітлено в роботах таких авторів, як А. Алдашева, Л. Гребінь, Л. Литвиненко та інші. Особливості адаптації військових до бойових умов розглянуті у працях І. Бобровничого, О. Веритягіної, С. Заковряшини та інших. Дослідження О. В. Мельника зосереджене на вікових аспектах адаптації до мирного життя. Однак, не зважаючи на існуючі дослідження, що розглядають різноманітні аспекти, відзначається потреба в більш широкому аналізі соціальних інтеграційних можливостей через комплексний та інституціональний підхід до реінтеграції в цивільне життя, особливо в українському контексті.

Метою цієї статті є вивчення іноземного та вітчизняного досвіду, а також обґрунтування напрямів адаптації та соціалізації ветеранів російсько-української війни після повернення додому.

Виклад основного матеріалу. Перед вторгненням РФ в Україну в єдиному електронному державному реєстрі ветеранів війни було зареєстровано майже пів мільйона осіб [1]. Після завершення конфлікту особливої уваги та турботи потребуватимуть щонайменше 1,5 мільйона наших співгромадян, які мають досвід участі у воєнних діях. Цей перелік включає в себе не лише самих ветеранів, а й членів їхніх сімей, а також сім'ї загиблих воїнів.

Адаптація ветеранів війни, особливо молодих, є складною та багатогранною проблемою, що вимагає комплексного підходу та співпраці між урядом, громадськістю та самими ветеранами. Враховуючи факт того, що після війни сформується значна кількість ветеранів державі надзвичайно важливо детально планувати та реалізувати програми їхньої адаптації та соціалізації. Це сприятиме зменшенню можливих проблем та забезпечить гідне та якісне життя не лише ветеранам, а й їхнім сім'ям.

Серед основних викликів, які потребують ефективного реагування, можна виділити наступні аспекти:

1. Низький рівень національної, громадянської та оборонної свідомості серед населення України, обумовлений неефективністю системного механізму реалізації державної політики у сфері військово-патріотичного виховання.

2. Низька стійкість суспільства до потенційних загроз політичного, інформаційного і військового характеру, а також неготовність значної частини суспільства допомагати у забезпеченні безпеки та оборони України.

3. Недостатня ефективність існуючого державного механізму співпраці з ветеранами та відсутність мотиваційних чинників для їх

участі у національно-патріотичному вихованні.

4. Обмежена участь ветеранів у військово-патріотичному вихованні, що потребує удосконалення інтеграції в цей процес.

5. Низька ефективність системи військово-патріотичного виховання та початкової військової підготовки населення, що потребує перегляду та модернізації.

6. Незначна підтримка органів державної влади та місцевого самоврядування щодо залучення ветеранів до підготовки громадян до захисту України та підвищення престижу військової служби.

7. Недостатня кількість ветеранських об'єднань, які активно беруть участь у національно-патріотичному вихованні, що вимагає збільшення підтримки та розвитку цих ініціатив.

8. Низький рівень розвитку громадянського суспільства, зокрема ветеранських об'єднань, та відсутність системної підтримки їх роботи для підвищення громадянської активності та формування української ідентичності.

Для глибшого розуміння потреб і очікувань ветеранів українсько-російської війни, побудуємо їх портрет. Після завершення повномасштабного вторгнення майже 60% українських ветеранів повернулися до військової служби, 14% обрали цивільну кар'єру, а 9% займаються волонтерською діяльністю. Ще 7% зазнали труднощів з працевлаштуванням через участь у війні. Загалом, серед опитаних ветеранів, 31% є представниками Збройних Сил України та інших військових формувань. Варто відзначити, що серед учасників російсько-української війни представлені особи різних вікових груп (рис. 1) [2].

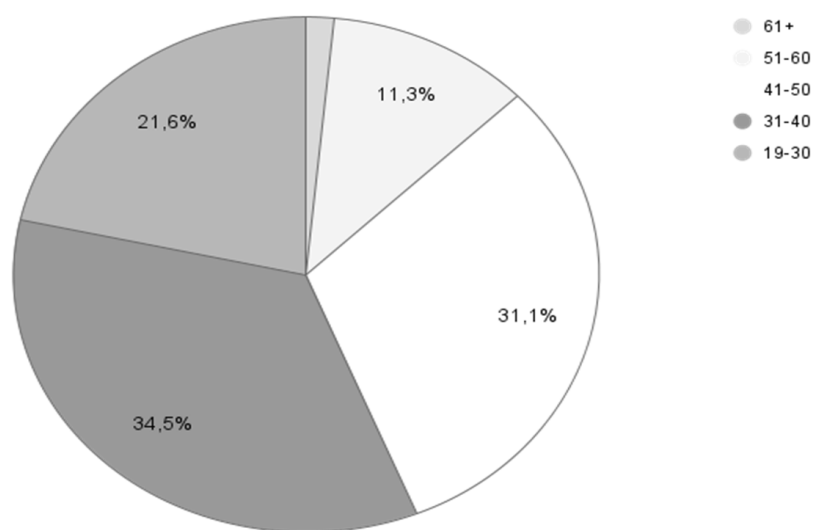

Рис. 1. Віковий розподіл ветеранів, %

У відсотковому співвідношенні найбільшу частку серед учасників російсько-української війни складають особи віком від 31 до 40 років (34,5%) і представники вікової категорії 41–50 років (31,1%). Ветерани у віці 61 рік і старші становлять лише 1,5%. Приблизно 22% учасників війни – молоді люди віком від 19 до 30 років [2].

Отже, можна зробити висновок, що більшість учасників російсько-української війни – це переважно молоді люди у працездатному віці, які мають потенціал для навчання, перекваліфікації, створення сімейних зв'язків та розвитку власного бізнесу. Серед найбільш привабливих напрямів для їхнього подальшого працевлаштування виділяються сектор інформаційних технологій, підприємництво, військова служба та послуги (рис. 2) [3].

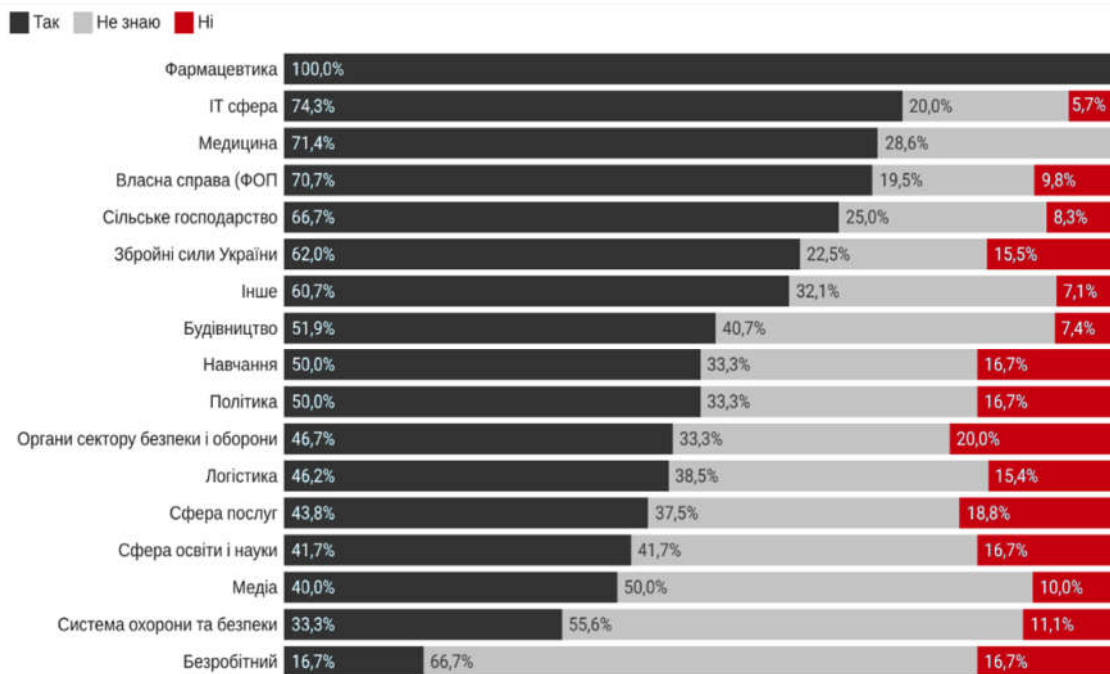

Рис. 2. Професійні орієнтири для ветеранів російсько-української війни

Аналізуючи результати опитування Соціологічної групи «Рейтинг», можна помітити, що зростає кількість людей, які висловлюють негативну думку про те, як держава виконує свої зобов'язання перед учасниками російсько-української війни. У січні 2023 року лише 53% респондентів вважали, що обов'язки виконуються належним чином [4].

Результати опитування чітко вказують на актуальні проблеми та значний рівень незадоволення серед ветеранів російсько-української війни з соціальних питань. Ветерани наразі відчувають велику потребу у покращенні умов здоров'я, житла, освіти,

працевлаштування та інших аспектах.

Державна політика у цій сфері охоплює широкий спектр пільг, включаючи охорону здоров'я, матеріальну допомогу, освіту, працевлаштування та умови проживання. Вона включає відновлення фізичного та психологічного здоров'я ветеранів, реабілітацію, протезування, санаторно-курортне лікування та безкоштовні ліки. Надання цих пільг регулюється численними нормативно-правовими актами та здійснюється через різні державні структури. Однією з форм пільг є матеріальна допомога, наприклад, згідно із законом «Про статус ветеранів війни та їх соціальний захист», вона передбачає виплату допомоги у розмірі 100% середньої заробітної плати під час тимчасової непрацездатності.

Державна підтримка в сфері зайнятості охоплює різноманітні заходи, включаючи збереження робочого місця під час служби, можливість використання річної відпустки у зручний для ветерана час і надання додаткової відпустки без втрати заробітної плати до трьох тижнів на рік у зручний для них період. Крім цього, ветерани мають доступ до ваучерів, що спрямовані на підтримку їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, якими керує Державний центр зайнятості. Ці ваучери дозволяють здійснювати перепідготовку за робітничою спеціальністю, отримувати освіту за новою спеціальністю на базі бакалавра чи магістра або підвищувати кваліфікацію у вищих навчальних закладах.

Однак цих заходів недостатньо для повноцінної адаптації та соціалізації ветеранів. Необхідно застосувати комплексний підхід до вирішення цієї проблеми, що враховуватиме всі потреби найбільш незахищеної категорії населення, яка постраждала внаслідок військових дій.

Щоб зрозуміти, як можна покращити ситуацію, можна розглянути приклади успішних політик та практик підтримки ветеранського руху в провідних країнах світу. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки всі зареєстровані ветерани отримують комплексні медичні послуги від Департаменту у справах ветеранів (VA), який забезпечує всебічну медичну допомогу від профілактики до спеціалізованого лікування. Також у Великій Британії існує Альянс охорони здоров'я ветеранів, що забезпечує доступ до 49 лікарень та служб швидкої допомоги, де спеціалізовані фахівці надають високоякісне медичне обслуговування та активно співпрацюють з місцевими організаціями та благодійними фондами [5].

Для канадських ветеранів важливою є Програма «The Veterans

Independence Program», яка регулярно забезпечує неоподатковане фінансування для різних послуг, таких як особистий догляд, приготування їжі, догляд за територією, прибирання, а також професійні медичні та допоміжні послуги. Ця програма інтегрована в місцеві муніципальні ініціативи з метою задоволення різноманітних потреб ветеранів.

Соціальні пільги для ветеранів у різних країнах світу, включаючи Україну, в основному включають безпосередні виплати та звільнення від податків. Українська система підтримки ветеранів відрізняється від міжнародної практики можливістю отримання земельних ділянок, що непринятно іншим країнам, де основною формою підтримки є допомога безпритульним і тим, хто знаходиться в зоні ризику втрати житла.

У США одним з ключових засобів фінансової підтримки є компенсація за інвалідність. Ветерани з інвалідністю, пов'язаною зі службою, мають право на щомісячну неоподатковувану компенсацію від Департаменту у справах ветеранів (VA), розмір якої може коливатися від \$133 до понад \$3400 на місяць. Величина компенсації залежить від різних факторів, таких як ступінь інвалідності, наявність членів сім'ї на утриманні та безробіття через інвалідність. Ще одним важливим інструментом матеріальної підтримки ветеранів є кредит на житло від Департаменту у справах ветеранів [5].

У Сполученому Королівстві Міністерство житлово-комунального господарства, громад та місцевого самоврядування вживає різноманітні заходи для полегшення доступу військовослужбовців та ветеранів до соціального житла. Це охоплює зміни у законодавстві, спрямовані на забезпечення житлом важкопоранених військовослужбовців та ветеранів з нагальними житловими потребами, які мають найвищий пріоритет у отриманні соціального житла від місцевих органів влади.

У Канаді існують різні фінансові програми, спрямовані на підтримку доходів канадських ветеранів. Одна з таких програм – «Допомога Збройних Сил Канади» – це щомісячна виплата, яка не оподатковується. Вона призначена для малозабезпечених ветеранів Збройних Сил Канади (CAF), які після участі в програмі реабілітації не мають права на отримання інших допомог. Для цієї програми VAS враховує дохід домогосподарства ветерана згідно з формулою Статистичного управління Канади, яка включає оподатковуваний дохід та будь-які отримані державні пільги.

Міжнародний досвід свідчить про те, що державна підтримка у

працевлаштуванні та самозайнятості ветеранів є важливим аспектом їх соціальної адаптації. Це сприяє стимулюванню розвитку малого та середнього бізнесу, що частково зменшує фінансове навантаження на соціальну сферу. Багато країн мають власні інструменти та стратегії підтримки ветеранів у сферах працевлаштування та підприємництва, які є ефективними та гідними наслідування.

У контексті підтримки ветеранського бізнесу в США можна зазначити, що запропоновані умови для створення ветеранських підприємств та фінансова підтримка, започатковані у 80-90-х роках, знайшли позитивний відгук серед ветеранської спільноти та американського суспільства в цілому. Це призвело до необхідності створення окремої установи – Управління ветеранського бізнесу та мережі місцевих центрів для подальшої підтримки розвитку ветеранського бізнесу [5].

У Великій Британії, наприклад, Міністерство Оборони фінансує програму підтримки ветеранів у працевлаштуванні під час їх переходу до цивільного кар'єрного розвитку. Ця ініціатива, відома як Кар'єрне Перехідне Партнерство (Career Transition Partnership), співпрацює з неурядовими організаціями, щоб надавати якісні та безкоштовні послуги з підбору персоналу та підтримки ветеранів, які покидають Збройні Сили протягом двох років після звільнення. Це сприяє їхній співпраці з роботодавцями, що оцінюють їхні унікальні навички та компетенції. Загалом, 86% ветеранів, які скористалися цією програмою після військової служби, знайшли роботу протягом шести місяців [6].

Розглядаючи досвід Канади, важливо відзначити, що щорічно зі Збройних сил Канади звільняється близько 5 000 осіб, середній вік яких складає 41 рік. Ця вікова група володіє якостями, такими як дисципліна і стійкість, що є ключовими для успіху у бізнесі. Тому необхідність у програмах розвитку ветеранського бізнесу стає стратегічно важливою для Канади, особливо з урахуванням успішного досвіду США.

Один з прикладів такої програми є Канадська програма фінансування малого бізнесу, яка створена для надання можливостей ветеранам розпочати власний малий бізнес. Іншим важливим інструментом підтримки ветеранів в Канаді є надання менторських послуг та програм перекваліфікації, спрямованих на розвиток ветеранського бізнесу. Наприклад, програма перекваліфікації «Легіон» сприяє розвитку та прискоренню цивільної кар'єри колишніх та нинішніх військовослужбовців запасу та регулярних Збройних Сил

Канади. Для досягнення цих цілей важливо впровадити три основні компоненти:

1. Оцінка рівня освіти: після перевірки знань і навичок ветеранам надаються кредити або виділяються кошти для подальшої освіти, включаючи програми отримання сертифікатів, дипломів або наукових ступенів.

2. Підприємницьке навчання: щорічно ветерани-підприємці мають можливість брати участь у «Лізі Левів Легіону», де вони вивчають передові бізнес-практики та отримують індивідуальне наставництво для розробки бізнес-планів. Після завершення семінарів учасники можуть представити свої проєкти перед журі та отримати інвестиційну підтримку.

3. Підтримка у пошуку роботи: експертна допомога з підготовки ветеранів та їх підтримка у пошуку відповідної ролі на ринку праці також відіграють ключову роль у їх соціальній адаптації.

Україна має всі можливості для ефективної співпраці між захисниками та цивільними громадянами, що є основою для успішної соціалізації ветеранів. Це і надання робочих місць, тренувально-реабілітаційні заходи, організація спортивних змагань та фестивалів, що сприяють інтеграції ветеранів у суспільство. Участь у тренуваннях та спортивних змаганнях допомагає їм залишатися активними та залученими до життя. Також важливо залучати фітнес-індустрію до підтримки ветеранів.

Для ефективної соціалізації та адаптації ветеранів в Україні необхідно створити мережу ветеранських центрів у містах, де вони зможуть отримати комплексну підтримку. Ці центри мають сприяти розвитку людського потенціалу, підвищенню фізичного та психологічного здоров'я, забезпечувати надання юридичної підтримки та професійної консультації. Вони також можуть стати центрами для громадських організацій, які працюють у сфері підтримки ветеранів, і використовують передові методи фізичної реабілітації для тих, хто отримав тілесні ушкодження, а також формувати необхідні навички для побудови цивільної кар'єри.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сьогоднішній день держава вже частково займається медичною реабілітацією ветеранів, але інші аспекти їхньої підтримки потребують значного удосконалення та уваги. Наприклад, Кабінет Міністрів та Міністерство економіки вже вживають заходів для економічної реінтеграції демобілізованих осіб, але ці ініціативи потребують розширення на місцевому рівні. Необхідно розробити загальнонаціональну стратегію з чітким планом заходів для всіх

зацікавлених сторін. Крім того, важливо модернізувати застаріле законодавство, що стосується їхньої діяльності. Державі зараз необхідно сконцентрувати всі зусилля на тому, щоб забезпечити ветеранам можливість успішно інтегруватися в економіку та відчувати себе повноцінними членами суспільства. Це, у свою чергу, сприятиме загальній соціальній стабільності.

Важливим інструментом для реалізації нової стратегії має стати мережа ветеранських центрів, які надаватимуть ветеранам і членам їхніх сімей необхідну допомогу та підтримку під час їхнього переходу до цивільного життя на постійній та регулярній основі, відповідно до найкращих світових практик.

1. World Bank, Government of Ukraine, European Union, and United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023. March, 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-rapiddamage-and-needs-assessment-february-2022-2023-enuk>. (дата звернення: 14.05.2024). 2. Потреби ветеранів 2023. Дослідження Українського ветеранського фонду. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/> (дата звернення: 14.05.2024). 3. Двадцять загальнонаціональне опитування. Образ ветеранів в українському суспільстві (14–16 січня 2023). Соціологічна група «Рейтинг». 2023. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadtsyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_ukra_na_p_d_chas_v_yuni_obraz_veteran_v_v_ukra_nskomu_susp_lst.html. (дата звернення: 14.05.2024). 4. War veteran entrepreneurship: veterans' cooperatives in croatia. *An Enterprise Odyssey: Corporate governance and public policy — path to sustainable future* : Proceedings of the 6th International Conference. 2012. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/612450.Peorda_Gregov_Vrhovski_2012-_Weterans_entrepreneurship.pdf (дата звернення: 14.05.2024). 5. The Strategy for our veterans. Valuade. Contributing. The Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty. 2018. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf. (дата звернення: 14.05.2024). 6. Government grants and loans for entrepreneurs in Croatia: Guide for 2023. Expat in Croatia. 2022. URL: <https://www.expaticroatia.com/government-grants-loans-entrepreneurs>. (дата звернення: 14.05.2024).

REFERENCES:

1. World Bank, Government of Ukraine, European Union, and United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023. March, 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-rapiddamage-and-needs-assessment-february-2022-2023-enuk>. (data zvernennia: 14.05.2024). 2. Potreby veteraniv 2023. Doslidzhennia Ukrainskoho veteranskoho fondu. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/> (data zvernennia: 14.05.2024). 3. Dvadsiate zahalnonatsionalne opytuvannia. Obraz veteraniv v ukrainskomu

suspilstvi (14–16 sichnia 2023). Sotsiologichna hrupa «Reitynh». 2023. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyate_zagalnonac_onalne_opituvanny_ukra_na_p_d_chas_v_yeni_obraz_veteran_v_v_ukra_nskomu_susp_lst.html. (data zvernennia: 14.05.2024). **4.** War veteran entrepreneurship: veterans cooperatives in croatia. An Enterprise Odyssey: Corporate governance and public policy — path to sustainable future : Proceedings of the 6th International Conference. 2012. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/612450.Peorda_Gregov_Vrhovski_2012-_Weterans_entrepreneurship.pdf (data zvernennia: 14.05.2024). **5.** The Strategy for our veterans. Valuade. Contributing. The Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty. 2018. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/755915/Strategy_for_our_Veterans_FINAL_08.11.18_WEB.pdf. (data zvernennia: 14.05.2024). **6.** Government grants and loans for entrepreneurs in Croatia: Guide for 2023. Expat in Croatia. 2022. URL: <https://www.expaticroatia.com/government-grants-loans-entrepreneurs>. (data zvernennia: 14.05.2024).

Suduk O. Y. [1; ORCID ID: 0000-0002-4620-4389],

Candidate of Agricultural Sciences (Ph.D.), Associate Professor,

Korol O. V. [2; ORCID ID: 0009-0008-7914-8302],

Lecturer

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

²Rivne Technical Vocational College of National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ADAPTATION OF VETERANS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR TO CIVILIAN LIFE

The article states that after returning to civilian life, veterans and combat participants face a period of adaptation to new aspects of life, conditions of social interaction, and the development of personal skills for solving new challenges.

It is highlighted that the process of social adaptation of veterans and combat participants is a complete complex of medical, physical, psychological, socio-pedagogical measures aimed at restoring health, psycho-emotional state and working capacity.

It was established that the general level of development of Ukrainian society, the degree of understanding of the importance of the problem of social integration and adaptation of veterans and combatants to peaceful life determines the model of their social adaptation in the country.

However, social integration includes not only psychological adaptation, but also the need for multifunctional changes: moral, physical, social.

Ukraine has important opportunities for cooperation between defenders and civilians, which is critical for the successful socialization of veterans. This

includes providing jobs, rehabilitation and rehabilitation activities, organizing sports competitions and festivals that contribute to the integration of veterans into society. Participation in training and sports competitions helps them stay active and involved in life. It is also important to get the fitness industry involved in supporting veterans.

For effective socialization and adaptation of veterans in Ukraine, it is necessary to create a network of veteran centers in cities where they can receive comprehensive support. These centers should provide assistance in capacity development, improvement of physical and psychological health, provision of legal support and professional advice. They can also become hubs for community organizations that work to support veterans and use advanced physical rehabilitation techniques for the injured, as well as provide additional skills for building civilian careers.

Keywords: adaptation; socialization; veterans; reformation; military conflicts; health care.

Отримано: 29 травня 2024 року
Прорецензовано: 03 червня 2024 року
Прийнято до друку: 21 червня 2024 року